

Asia Tekijänoikeuslain mukainen elokuvateos

Hakija T

Annettu 7.2.2017

Tiivistelmä

Lausuntopyynnössä tarkoitetut kaksi verkkovideota olivat tekijänoikeuslain 21 § 3 momentin mukaisia elokuvateoksia mutta kolmas, luentotalenne ei ylittänyt elokuvateokselta edellytettävää teoskynystä.

LAUSUNTOPYYNTÖ

1. T (hakija) on pyytänyt tekijänoikeusneuvoston lausuntoa tekijänoikeuslain 21 § tulkinnasta. Tekijänoikeuslain 21 § myöntää julkiseen opetukseen julkaistujen teosten esitysoikeuden. Saman pykälän 3 momentti rajaa elokuvateokset tuon esitysoikeuden ulkopuolelle.
2. Verkkovideot ovat yhä merkittävämpi oppimateriaalin osa-alue, mutta opettajat eivät Suomessa tiedä, voiko näitä videoita esittää ilman oikeudenhaltijan lupaa, koska on epäselvää, mitä elokuvateos tarkoittaa. Hakija on oheistanut lausuntoonsa kolme verkkovideota, jotka kaikki on laillisesti tekijöidensä toimesta tai luvalla julkaistu verkossa ja ne ovat kenen tahansa katsottavissa ilman maksua tai sisään kirjautumista. Ensimmäinen (A) niistä on animaatio nimellä ” Ne vie meidän naiset” ja toinen (B) on verkkovideo aiheesta ”Tieto ja viestintäteknologia opetuksessa”. Kolmas (C) on tiivistelmävideo kouluprojektista nimellä ”10 tikkua tabletilla”.
3. Hakija kysyy ensiksi, ovatko kolme esimerkkivideota tekijänoikeuslain 21 § 3 momentissa tarkoitettuja elokuvateoksia? Toiseksi, mikä piirre kussakin esimerkissä tekee siitä elokuvateoksen? Kolmanneksi, onko videoissa joitain muita ominaisuuksia, jotka estävät niiden esittämisen julkisessa opetustilanteessa ilman erillisen luvan saamista?

VASTINEET

4. Tekijänoikeusneuvoston on varannut lausuntopyynnössä mainituille tekijöille ja tuottajille tilaisuuden antaa asiassa vastine. Jäljempänä mainitun, ensimmäisen verkkoanimaation (A) tehneiden E:n ja M:n mukaan elokuvateoksen tulkinta on perinteisesti kattanut kaiken teoskynnyksen ylittävän liikkuvan kuvan. Koska animaatio ylittää teostasoon, se saa suojaa elokuvateoksena ja siihen soveltuu lausuntopyynnössä mainittu tekijänoikeuslain 21 § 3 momentti. He ymmärtävät opetukseen liittyvät haasteet verkkovideon osalta, mutta kysymys on lainsäädäntöpoliittinen ja tulee ratkaista lainsäädäntöprosessissa.
5. Toisen verkkovideon (B) puheen pitäjä T on antanut asiassa vastineen ja pitänyt opetuskäyttöön tehdyn videon laaja-alaisen leviämisen olevan hänen etujensa mukaista ja mahdollisen luvan tarpeen olevan erittäin ongelmallista.

TEKIJÄNOIKEUSNEUVOSTON LAUSUNTO

6. Tekijänoikeuslain (404/61) 55 §:n mukaan tekijänoikeusneuvosto antaa lausuntoja tekijänoikeuslain soveltamisesta. Näiden lausuntojen luonne ei ole sitova.
7. Sillä, joka on luonut kirjallisen tai taiteellisen teoksen, on tekijänoikeus teokseen tekijänoikeuslain (TekijäL, 404/1961) 1 §:n mukaan. Pykälä sisältää esimerkkiluettelon tekijänoikeussuojaa saavista teostyypeistä. Suojaa saavat esimerkiksi kaunokirjalliset sekä selittävät kirjalliset ja suulliset esitykset, sävellysteokset, nyt kyseessä olevat elokuvateokset sekä valokuvateokset ja muut kuvataiteen teokset. Tekijänoikeus suojaa sekä teosta kokonaisuutena että sellaista teoksen osaa, jota muusta teoksesta irrallaan tarkasteltuna voidaan pitää tekijänsä luovan työn omaperäisenä tuloksena.
8. Euroopan Unionin tuomioistuin katsoi 1.12.2011 antamassaan ratkaisussa C-145/10 (Painer), että teos voi saada tekijänoikeussuojaa, jos se on tekijänsä henkisen luomistyön tulos siten, että se kuvastaa tekijän persoonaa ja siitä käyvät ilmi tekijän vapaat ja luovat valinnat teosta tehtäessä. Kansallisen tuomioistuimen tehtävä on ratkaista lopullisesti, ylittykö teoskynnys.
9. Tekijänoikeuslain 2 §:n 1 momentin mukaan tekijänoikeus tuottaa, laissa säädetyin rajoituksin, yksinomaisen oikeuden määrätä teoksesta valmistamalla siitä kappaleita ja saattamalla se yleisön saataviin, muuttamattomana tai muutettuna. Tekijänoikeuslain 2 §:n 2

momentin mukaan kappaleen valmistamisena pidetään sen valmistamista kokonaan tai osittain, suoraan tai välillisesti, tilapäisesti tai pysyvästi sekä millä keinolla ja missä muodossa tahansa. Kappaleen valmistamisena pidetään myös teoksen siirtämistä laitteeseen, jolla se voidaan toisintaa. Tekijänoikeuslain 2 §:n 3 momentin mukaan teos saatetaan yleisön saataviin, kun:

1. se välitetään yleisölle johtimitse tai johtimitta, mihin sisältyy myös teoksen välittäminen siten, että yleisöön kuuluvilla henkilöillä on mahdollisuus saada teos saataviinsa itse valitsemastaan paikasta ja itse valitsemanaan aikana;
2. se esitetään julkisesti esitystapahtumassa läsnä olevalle yleisölle;
3. sen kappale tarjotaan myytäväksi, vuokrattavaksi tai lainattavaksi taikka sitä muutoin levitetään yleisön keskuuteen; taikka
4. sitä näytetään julkisesti teknistä apuvälinettä käyttämättä.

Julkisena esittämisenä ja yleisölle välittämisenä pidetään myös esittämistä ja välittämistä ansiotoiminnassa suurehkolle suljetulle piirille.

10. Tekijänoikeuslain 8 § puolestaan määrittelee julkistamisen ja julkaisemisen nykyisellään seuraavasti: Teos katsotaan julkistetuksi, kun se luvallisesti on saatettu yleisön saataviin. Julkaistuksi teos katsotaan, kun sen kappaleita tekijän suostumuksella on saatettu kauppaan tai muutoin levitetty yleisön keskuuteen.
11. Julkaisemisen ja julkistamisen välinen ero on merkittävä usean tekijänoikeuslain 2 luvun rajoitussäännöksen soveltamisen kannalta. Nyt kysymyksessä olevien elokuvien osalta säädetään tekijänoikeuslain 21 §:ssä: Teoksen, joka on julkaistu, saa esittää julkisesti jumalanpalveluksen ja opetuksen yhteydessä. Julkaistun teoksen saa myös esittää julkisesti tilaisuudessa, jossa teosten esittäminen ei ole pääasia ja johon pääsy on maksuton sekä jota muutoinkaan ei järjestetä ansiotarkoituksessa. 21 §:n 3 momentin mukaan poikkeus ei kuitenkaan koske näytelmä- eikä elokuvateosta. Elokuvateoksen julkisesta esittämisestä tutkimuksen ja korkeakoulutasoisen elokuvaopetuksen yhteydessä säädetään 16 c §:ssä.

Elokuvateokset tekijänoikeuden kannalta

12. **Ensimmäisen ja toisen kysymyksen** osalta merkitystä on sillä, että tekijänoikeuslain 21 §:n nimenomaisen sanamuodon mukaan vain julkaistun teoksen saa esittää opetuksen yhteydessä ilman tekijän suostumusta. Tekijänoikeusneuvosto totesi lausunnossaan 2008:7 että teos katsotaan julkaistuksi, kun sen kappaleita tekijän suostumuksella on saatettu kauppaan tai muutoin levitetty yleisön keskuuteen. TN katsoi kyseisessä tapauksessa, että Lapin maakuntamuseon kotisivuilla ollutta tekstiä ei ollut julkaistu. Sitä vastoin

kyseinen teos oli saatettu yleisön saataviin. Tekijänoikeusneuvoston lausunnossa mainitun kannan mukaan teos katsotaan internetiin laittamisen seurauksena julkistetuksi. Tekijänoikeuslain mukaan julkistaminen ei kuitenkaan oikeuta 21 §:n mukaisesti esittämään teosta julkisesti opetuksen yhteydessä vaan se edellyttää julkaisemista. TN päättyi samaan lopputulokseen myös lausunnossaan 2015:12.

13. Bernin sopimuksen 2 artiklan mukaan tekijänoikeussuojaa saavat kirjalliset ja taiteelliset teokset. Tämä ilmaisu käsittää muun muassa elokuvateokset, joihin rinnastetaan elokuvaamiseen verrattavalla tavalla ilmaistut teokset. Bernin sopimuksen selitysteoksen mukaan "elokuvaamiseen verrattavalla tavalla" ei viittaa niinkään teoksen valmistusmenetelmään, vaan lopputuloksena olevan teoksen muotoon, joka on analoginen elokuvan kanssa. Elokuvana suojaa saavan teoksen valmistusmenetelmän ei siten tarvitse olla elokuvaamisen kanssa analoginen. (Guide to the Bern Convention, WIPO 1978, s. 15).
14. Selitysteoksesta ilmenee, että elokuvan käsite on ymmärrettävä varsin laajasti. Se kattaa kaikki elokuvateokset ja elokuvaamiseen verrattavalla tavalla ilmaistut teokset riippumatta niiden tyypistä, pituudesta, valmistusmenetelmästä, käytetystä teknisestä prosessista, tarkoituksesta taikka tekijästä. (Guide to the Bern Convention, WIPO 1978, s. 15 - 16) Teoksen v. 2003 uudistetussa laitoksessa todetaan, että elokuvateoksista puhutaan uudemmissa kansainvälisissä ja kansallisissa normeissa ja oikeuskirjallisuudessa "audiovisuaalisina teoksina". Tämä ilmaisu ei kaikissa tapauksissa ole kuitenkaan täysin tarkka, sillä yksinomaan visuaalisten teosten - ilman audio- eli äänielementtejä - katsotaan myös kuuluvan tähän kategoriaan.
15. Elokvateoksen käsitettä on pohdittu myös tekijänoikeuslain esitöissä. Tekijänoikeuskomitea totesi V osamietinnössään, että tekijänoikeudellisessa mielessä elokuvateoksena pidetään liikkuvista kuvista tai liikkuvista kuvista ja äänestä muodostuvia teoksia sekä muita elokuvaamiseen rinnastettavalla tavalla ilmaistuja teoksia, jotka ylittävät tekijänoikeudellisen teoskynnyksen. Tämä määritelmä kattaa perinteisten filmille tallennettujen elokuvien lisäksi muun muassa televisiossa lähetetyt teokset, videotallenteille tallennetut teokset ja muut elokuvallisin keinoin valmistetut teokset. Tekijänoikeuskomitea ei mietinnössään täsmentänyt sitä, mitä elokuvallisin keinoin valmistetuilla teoksilla tarkoitetaan. (Komiteanmietintö 1990:31: Äänitteiden ja audiovisuaalisten teosten kopiointi ja levitys, s. 31)
16. Tekijänoikeuskomitean VI osamietinnössä todettiin edellisen lisäksi elokuvateoksista seuraavaa: "Välttämätöntä ei ole, että elokuvateoksen kuvat olisivat figuratiivisia tai että ne muodostaisivat peräkkäin esitettynä toisiinsa yhteydessä olevan kuvajakson. Koska useimmat

videotaiteen teokset koostuvat liikkuvista kuvista, kuuluvat ne pääsääntöisesti elokuvateosten joukkoon. Rajatapauksissa videoteosten kuulumisen johonkin kategoriaan on ratkaistava tapaus kerrallaan." (Komiteanmietintö 1991:33: Kuvataide ja tekijänoikeus, s. 55).

17. EY:n vuokraus- ja lainausoikeuksista sekä tietyistä tekijänoikeuden lähioikeuksista henkisen omaisuuden alalla annetussa direktiivissä 2006/115 tarkoitetaan "elokuvan" käsitteellä äänellä varustettua tai äänetöntä elokuvateosta taikka audiovisuaalista teosta tai liikkuvaa kuvaa (direktiivin 2 artiklan 1. kohta).
18. Elokuvan on tekijänoikeuslain nojalla suojaa saadakseen oltava tekijänsä luovan ilmaisun omaperäinen tulos. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että tekijänoikeuden suojaaman elokuvateoksen käsite kattaa nykyään suurimman osan elokuvallisin menetelmin valmistetuista tallenteista, joiden ilmiäisy on edes jossain määrin omaperäinen. Kirjallisuudessa Salokannel on katsonut, että "[...] ehdottoman selviä kriteereitä on mahdotonta asettaa ja kunkin teoksen sisältämä luova panos on tutkittava tapauskohtaisesti". Tämän lisäksi hän on todennut, että "[a]iheen omintakeinen käsittely ja sisällön nivoutuminen yhtenäisen juonen ympärille riittää yleensä tekemään elokuvasta tekijänoikeudellisesti suojatun teoksen." (Marjut Salokannel, Häviävät elokuvan tekijät, Helsinki 1990, s. 21). Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että elokuvateoksesta ei voida puhua silloin, kun elokuva syntyy automaattisesti kameran kuvatessa esimerkiksi kaikki pankkialissa käyvät asiakkaat. (Haarmann, Pirkko-Liisa: Tekijänoikeus & lähioikeudet, s. 64)
19. Tekijänoikeusneuvosto on käsitellyt elokuvateosten suojaa muun muassa lausunnoissaan 1995:9, 1998:6, 2001:15 ja 2002:16. Lausunnossa 1995:9 oli kyse videotallenteesta, joka koostui erääseen kongressiin osallistuneiden henkilöiden puheiden taltioinneista ja luennoitsijoiden luentojen välisistä osuuksista, joissa oli otoksia esimerkiksi maisemista, vanhoista arkistofilmeistä ja valokuvista. Videoon sisältyi myös runsaasti musiikkia. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kyseinen videotallenne oli elokuvateos. Myös lausunnossa 1998:6 oli kyse videotallenteiden tekijänoikeussuojasta. Tallenteet sisälsivät esimerkiksi jäänmurtajien historiaa käsittelevän dokumenttiohjelman, konserttitaltiointeja ja kanteleensoiton oppitunnin. Tekijänoikeusneuvosto katsoi, että kaikkia lausuntopyynnössä tarkoitettuja videotallenteita voitiin kokonaisuutena arvioiden pitää elokuvateoksina.
20. Lausunnossa 2001:15 käsiteltiin yksittäistapaukseen puuttumatta elokuvateoksen käsitettä laajemmin. Lausunnossa 2002:16 oli ensisijaisesti kyse sitaattioikeudesta mutta siinä aineistoon sisältynyt kolmen minuutin mittainen dokumenttifilmi sai suojaa elokuvateoksena. Lausunnoissa TN 2015:7 ja 8 liikkuvaa kuvaa sisältävien

tietokonepelien lainaaminen ilman tekijänoikeuden haltijan lupaa oli sallittu koska pelejä ei ollut kokonaisuutena katsottava elokuvateoksiksi.

Johtopäätökset elokuvateosten teossuojasta

21. **Ensimmäisen ja toisen kysymyksen osalta** yllä lausutun valossa voidaan todeta, ettei kaikkea internetiin ladattua materiaalia, johon sisältyy liikkuvaa kuvaa ja joka ylittää teostasoon, ole välttämättä pidettävä elokuvateoksena. Kukin tapaus jää yksittäistapauksellisesti harkittavaksi. Harkinnassa on otettava huomioon muun muassa eri elementit kuten teksti, liikkuva tai/liikkumaton kuva, äänielementit sekä näiden elementtien keskinäinen suhde kokonaisuuteen nähden.
22. Ensimmäisessä, noin kahden minuutin mittaisessa animaatiossa (A) käsitellään turvapaikanhakijoiden maahanmuuttoa Suomeen. Tyyliltään pelkistetyn animaation keinoin käsitellään maahanmuuttoon liittyviä ennakkoluuloja ja esitetään asiatietoja ajankohtaisesta ja paljon puhuttavasta aiheesta.
23. Toisessa, reilun puolen tunnin mittaisessa verkkovideossa (B) käsitellään tieto- ja viestintäteknologian käyttöä opetuksessa sekä sen historiallista kehitystä. Kuvaruudussa yhdellä puolella on nähtävissä puhujan luentoesitys aiheesta ja toisella puolella on samanaikaisesti runsaasti esitystä elävöittävää ja havainnollistavaa materiaalia.
24. Kolmas, noin 4 minuutin mittainen verkkovideo (C) kertoo kouluprojektin suunnittelusta ja toteutuksesta yhdistellen liikkuvaa kuvaa, valokuvia, kaavioita ja kirjoitettua kerrontaa. Videolla soi myös taustamusiikki.
25. Olennaista teosharkinnassa nyt kyseessä olevissa esimerkeissä ei ole esimerkiksi verkkovideon kesto, sisällön tuottamisen videosta ilmenevä ammatillinen taso tai kuvan laatu. Myöskään videoiden taiteellinen laatu tai asiapitoisuus eivät ole teoskynnyksen kannalta keskeisiä kriteereitä. Tärkeää tässä tapauksessa sen sijaan on, että ensimmäisessä ja kolmannessa videossa (A ja C) liikkuva kuva on joko ainoa tai keskeinen elementti verkkovideon muodostamaa audiovisuaalista kokonaisuutta.
26. Ratkaisevaa on se, että ensimmäinen ja kolmas verkkovideo (A ja C) ilmaisultaan kuvastavat tekijän persoonaa ja niistä käyvät ilmi tekijän tai tekijöiden vapaat ja luovat valinnat teosta tehtäessä. Näitä valintoja ilmentävät mm. edellä mainitut, videoittain vaihtelevat esitystapojen ja -menetelmien valinnat sekä kirjoitetun tekstin, pu-

heäänen ja musiikin käyttö tai poisjätö osana kokonaisuutta sisälön ohella. Samoin kerrontatapa ja asiasisältö ovat rytmitykseltään ja tyylyltään kummassakin esimerkkitapauksessa toisistaan poikkeavia ja samalla kummallekin videolle omaleimaista.

27. Molemmissa videoissa mainitut valinnat ilmentävät tekijöidensä persoonaa niin, että niitä voidaan pitää teoskynnyksen ylittävinä itsenäisinä ja omaperäisinä teoksina.. Tekijänoikeusneuvosto katsoo, että kumpikin verkkovideo (A ja C) on siten tekijänoikeuslain 1 §:n mukainen elokuvateos joka mainitaan myös 21 §:n 3 momentissa.
28. Sen sijaan toinen, reilun puolen tunnin mittainen kuvatalenne lunnosta (B), johon on liitetty havainnollistavaa materiaalia, ei ole kokonaisuutena niin itsenäinen ja omaperäinen eikä elokuvalliselta ilmaisultaan kuvasta tekijän persoonaa siinä määrin, että se ylittää teoskynnyksen. Sen sijaan yksittäiset elementit kuten luentoesitys puheena ja havainnollistavat materiaalit kuten kuvat saattavat nauttia erillistä teossuojaa tai valokuvien kyseessä ollen valokuvan suojaa. Kyseessä ei ole tekijänoikeusneuvoston harkinnan mukaan elokuvateos.
29. **Kolmannen kysymyksen osalta** voidaan yleisesti todeta, että kunkin kyseessä oleva verkkovideo erillisenä teoksena koostuu erilaisien kuvien, äänen ja kirjoituksen tai muiden symbolien kokonaisuudesta. Mikäli jokin näistä elementeistä on erikseen esimerkiksi tekijän- tai lähioikeuden suojaama, tulee videoiden tekijällä olla lähtökohtaisesti suostumus mm. näiden yleisön saataville saattamiseen. Vaihtoehtoisesti tämän tulee olla mahdollista tekijänoikeuslain 2 luvun mukaisten rajoitusten kuten esimerkiksi siteerausoikeyden kautta. Oikeus voi mahdollisesti olla myös rauennut ajan kulumisen seurauksena.
30. Tekijänoikeuslain 21 § mukaan teoksen saa esittää julkisesti ope-
tuksen yhteydessä. Tämä oikeus ei koske elokuvateosta. Elokuvateoksen julkisesta esittämisestä korkeakoulutasoisen elokuvaopetuksen yhteydessä säädetään tekijänoikeuslain 16 c §:ssä. Se, mikä mahdollinen oikeusperuste on tai ei ole olemassa kunkin verkkovideon osalta, on asia joka ei ole selvitettävissä pelkkiä videoita katsomalla. Se on kunkin verkkovideon osalta erillinen todistelu- ja mahdollinen sopimuksen tulkintakysymys. Tekijänoikeusneuvosto ei sen vuoksi anna toimivaltaansa kuulumattomana lausuntoa kolmannen kysymyksen osalta.

Puheenjohtaja

Taina Pihlajarinne

Sihteeri

Perttu Virtanen

Lausunto on käsitelty tekijänoikeusneuvoston täysistunnossa. Asian ratkaisemiseen ovat osallistuneet Taina Pihlajarinne (puheenjohtaja), Olli Pitkänen, Ahti Vääntinen, Maria Rehbinder, Anne Salomaa, Satu Kangas, Marja Heikkilä-Kauppinen, Tuula Hämäläinen, Marja Hamilo, Mari Lampenius ja Pekka Sipilä.